

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITÝTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№3, 76-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№3, 76-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№3, том 76
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№3, 76 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№3, 76-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№3, том 76, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№3, 76 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSEN BAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorId=57203201994>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorId=57216896393>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилра Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Туробековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdievna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyevna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

<i>Даутұлы Т., Матыжанов К.С.</i> Жаңылтпаштардың құрылымындағы ұйқастың рөлі.....	17
<i>Мәдібаева Қ.Қ.</i> Ахмет Байтұрсынұлының әдебиеттану терминдерін қалыптау ұстанымы.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтикалық категория.....	37
<i>Әуесбаева П.Т.</i> Ауызша әңгімелердің тақырыптық-идеялық және поэтикалық сипаты.....	48
<i>Нұрдәулетова Б.И., Нұржан А.С.</i> Жерлеу орындарындағы суреттердің сакралды семантикасы (Маңғыстау аймағы мысалында).....	61
<i>Бейсенұлы Ж., Шаймерденова Қ.Қ., Мамаева Г.Б.</i> Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындар.....	77
<i>Тұяқбаев Ф.Ә., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Мұстафа Шоқайдың эпистолярлық мұрасы.....	91
<i>Джумағалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> В. Михайловтың «Аспан мен жер арасындағы бір өзі...» роман-эссесі рецептивтік эстетика мән-мәтінінде.....	101
<i>Жанбершиева Ұ.Н., Оралова Г.С.</i> Сыр бойында туған аңыздардың ұлттық сананы жаңғыртудағы маңызы.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Балалар ойындарының тұлғалық даму үдерісіндегі әсері және ерекшеліктері.....	120
<i>Аубакирова Қ.Қ., Камешева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Мәмлүктер кезіндегі әдеби ескерткіштер және «Иршәдул-мулук уәс-салатин» ескерткіші (XIII-XV ғ.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Балаларға арналған шығармаларда шындықты бейнелеу (Б. Әділ шығармаларының негізінде).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Ескен Елубаев поэзиясындағы ұлттық құндылықтар жүйесінің көркемдік ерекшеліктері.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Таласбек Әсемқұловтың «Талтүс» романындағы фольклоризм.....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> Қазақ әдебиетіндегі эпистолярлық жанрдың тарихы.....	183
<i>Сағатова Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Қазақ мақал-мәтелдеріндегі «ар – ұждан» концептісі.....	194
<i>Сұлтанғалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Әдеби шығармадағы кездейсоқ оқиғалар әлеміндегі кейіпкерлердің алеаторика мен хэппенинг ерекшеліктеріне сай бейнеленуі.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Қыргызбаева А.Д.</i> Қазіргі қазақ әңгімелеріндегі сакральдылық ұғым-түсініктердің көркемдік қызметі.....	216

Мәдениеттану

<i>Жұмаш А.Ы., Әбенова Ә.Е., Күлетова Ұ.А.</i> Сахна тілін оқыту әдістерінің ерекшеліктері.....	232
<i>Шарипова Д.С., Ақсақалова Ж.А.</i> Заманауи Қазақстан кескіндемесіндегі тарихи тақырыптың жаңғыруы.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Заманауи қазақ театр өнеріндегі рухани жаңғырудың көрінісі.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> ХХІ ғасырдағы классикалық қойылымдардың сахна тіліндегі жаңашылдығы.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> «Құлагер» қойылымындағы актерлердің шеберлік тәсілі және кейіпкер сомдаудың стилі.....	272
<i>Кенджақұлова А. Б., Әлжанов Ф.М.</i> Қазіргі қазақ станокты графикасындағы фольклорлық мотивтер.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Билингвизм трансмәдени коммуникация құбылысы ретінде.....	304

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Даутулы Т., Матыжанов К.С.</i> Роль рифм в структуре скороговорок.....	17
<i>Мадибаетова К.К.</i> Принцип Ахмета Байтурсынова образования литературных терминов.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтическая категория.....	37
<i>Ауесбаева П.Т.</i> Идеино-тематический и поэтический характер устных рассказов.....	48
<i>Нурдаулетова Б.И., Нуржан А.С.</i> Сакральная семантика изображений в захоронениях (на примере Мангистауской области).....	61
<i>Бейсенулы Ж., Шаймерденова К.К., Мамаева Г.Б.</i> Общие направления в творчестве Магжана и Чолпана.....	77
<i>Тыякбаев Г.А., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Эпистолярное наследие Мустафы Шокая.....	91
<i>Джумагалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> Роман-эссе В. Михайлова «Один меж небом и землей...» в контексте рецептивной эстетики.....	101
<i>Жанбердиева У.Н., Оралова Г.С.</i> Роль мифов рожденных на берегу Сыра в возрождении национального сознания.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Влияние и особенности детских игр в процессе личностного развития детей.....	120
<i>Аубакирова К.К., Камишева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Литературные памятники мамлюкского периода и письменный памятник «Иршадудль-мулук уас-салатин» (XIII-XV вв.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Изображение действительности в произведениях для детей (По произведениям Б. Адила).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Художественные особенности системы национальных ценностей в поэзии Ескена Елубаева.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Психологизм в современной казахской поэзии.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Фольклоризм в романе Таласбека Асемкулова «Талтус».....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> История эпистолярного жанра в казахской литературе.....	183
<i>Сагатов Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Концепт «совесть» в казахских пословицах.....	194
<i>Султангалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Отражение персонажей в мире случайных событий в литературном произведении в соответствии с особенностями алеаторики и хэппенинг.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Киргизбаева А.Д.</i> Художественная функция концептов сакральности в современных казахских рассказах.....	216

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жумаши А.Ы., Абеннова А.Е., Кулетова У.А.</i> Особенности методики обучения сценической речи.....	232
<i>Шаринова Д.С., Аксакалова Ж.А.</i> Модернизация исторической темы в живописи современного Казахстана.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Отражение духовной модернизации современного казахского театрального искусства.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> Новизна сценической речи в классических постановках XXI века.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> Способ работы актеров в постановке «Кулагер» и стиль исполнения персонажа.....	272
<i>Кенжакулова А.Б., Альжанов Г.М.</i> Фольклорные мотивы в современной казахской станковой графике.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Двуязычие как феномен транскультурной коммуникации.....	304

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Dautuly T., Matyzhanov K.S.</i> Phe role of rhymes in the structure of tongue twisters.....	17
<i>Madibayeva K.K.</i> Akhmet Baitursynov's principle of formation of literary terms.....	26
<i>Kazhytay B.K., Orazbek M.S.</i> Oxymoron – poetic category.....	37
<i>Auyesbayeva P.T.</i> Thematic-ideological and poetic character of oral narratives.....	48
<i>Nurdauletova B.I., Nurzhan A.S.</i> Sacred semantics of images in burial places (on the example of Mangystau region).....	61
<i>Beisenuly Zh., Shaimerdenova K.K., Mamayeva G.B.</i> Common trends in creative activities of Magzhana and Cholpon.....	77
<i>Tuyakbayev G.A., Taiman S.T., Urazova A.K.</i> Epistolary legacy of Mustafa Shokay.....	91
<i>Dzhumagalieva U.S., Demchenko L.N., Ananyeva S.V.</i> Roman-essay by V. Mikhailov «One between heaven and earth ...» in the context of receptive aesthetics.....	101
<i>Zhanbershiyeva U.N., Oralova G.S.</i> The significance of the Syr land legends in modernizing the national consciousness.....	111
<i>Islyambekova A.K., Ozdemir N.</i> Influence and features of children`s games in the process of personal development of children.....	120
<i>Aubakirova K.K., Kamisheva G.A., Mustafayeva A.A.</i> Literary monuments in the Mamluk period and the manuscript "Irshadul-muluk uas-salatin" (13-15th centuries).....	128
<i>Khuatbekuly Y.</i> Representation of reality in works for children (Based on the works of B. Adil).....	137
<i>Khudaibergenov N.D.</i> Artistic features of the system of national values in the poetry of Yesken Yelubaev.....	149
<i>Bayazitov B.B.</i> Psychologism in modern kazakh poetry.....	161
<i>Nabiolla N.</i> Folklorism in Talasbek Asemkulov's novel «Taltus».....	173
<i>Kalizharova Zh.T.</i> The history of the epistolary genre in Kazakh literature.....	183
<i>Sagatova Sh.B., Yunissov Y.A.</i> The meaning of the «conscience» concept in Kazakh proverbs.....	194
<i>Sultangaliyeva R.B., Kharisova Zh.Zh.</i> Reflection of characters in the world of random events in a literary work according to the features of aleatorics and happening.....	205
<i>Karbozov Y.K., Shegebayev A.M., Kyrgyzbayeva A.D.</i> The artistic function of the concepts of sacredness in modern Kazakh stories.....	216

CULTURAL STUDIES

<i>Zhumash A.I., Abenova A.E., Kuletova U.A.</i> Features of the medical science of scenic speech training.....	232
<i>Sharipova D.S., Axakalova Zh.A.</i> Modernization of the historical theme in the painting of modern Kazakhstan.....	241
<i>Islambayeva Z.U., Tauumova M.M.</i> A reflection of the spiritual modernization of the modern Kazakh theatrical art.....	249
<i>Yerkebay A.</i> Novelty of stage language in classical plays of XXI century.....	262
<i>Alimkulova Zh.K., Kubekov T.N.</i> The way the actors work in the production of "Kulager" and the style of performance of the character.....	272
<i>Kenjakulova A.B., Alzhanov G.M.</i> Folklore motifs in modern Kazakh easel graphics.....	285
<i>Aden Zh.Sh., Sansyzybayeva S.K.</i> Bilingualism as a phenomenon of transcultural communication.....	304

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Мәдениеттану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «**Керуен**».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Культурология

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Cultural studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

Сұлтанғалиева Р.Б*, Харисова Ж.Ж.

*М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті,
Орал, Қазақстан*

E-mail: R.Sultangalieva@mail.ru, zharkynay.kharisova@bk.ru

ORCID: 0000-0003-3125-3759, 0000-0002-6330-287X

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАДАҒЫ КЕЗДЕЙСОҚ ОҚИҒАЛАР ӘЛЕМІНДЕГІ КЕЙІПКЕРЛЕРДІҢ АЛЕАТОРИКА МЕН ХЭППЕНИНГ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ САЙ БЕЙНЕЛЕНУІ

Аңдатпа: 20 ғасырдың екінші жартысында әлем мәдениетіне постмодернизмнің жаңалық болып енуі көптеген өнер салаларына айтарлықтай ықпалын тигізді. Постмодернизмнің өзара бағыттарға бөлінуі нәтижесінде алеторика мен хэппенинг бағытының бөлініп шығу көптеген туындылардың жазылуына бастау болды.

Мақалада алеторика мен хэппенингтің драма, музыка сынды өнер салаларында бастау алуы мен көрініс табу ерекшеліктері туралы ақпараттар келтіріліп, әдебиетте көрініс табу жағдайлары талқыланады.

Көрермендер мен тыңдармандардың көз алдында орын алатын өнердегі көркемдік бағыттар ретінде алеторика мен хэппенинг өзіндік орындалу техникасына ие. Әдебиеттегі алеторика мен хэппенингтің кездесу ерекшеліктерін анықтау барысында бұл бағыттардың философиялық мәні мен идеясына назар аударылады.

Мақалада постмодернизмнің екі негізгі бағыттарындағы постадам бейнесі қоршаған орта, әлеуметтік жағдай, заттық әлем әсерінен ашыла түседі. Алеаторика өмірді кездейсоқтық билейді дейтін философиялық түсінікке негізделгендіктен, автор кейіпкерді қайырымсыз құрылымдардан құтқарғысы келгенмен, өзге оқиғалар есебінен пайда болған субъективті озбырлыққа тап болады. Хэппенингте постадам кездейсоқ оқиғалар тізбегінен тұратын әлемдегі тұлға субъективті түрде толық еркіндікті сезінетін, бірақ іс жүзінде жазмышқа бағынатын, ырыққа көнгіш бейнеде көрініс табады. Сонымен қатар кейіпкерлердің жұмбақ, логикаға қарама-қайшы әрекеттері де қатыстырылады.

Қазақ әдебиетіндегі жаңашыл туындылардың көпшілігінде алеторика мен хэппенингке тән ерекшеліктер кездеседі. Өнер қоғамның әлеуметтік тұрақтылығына байланысты сейсмо-сезімтал екендігін ескерсек, қоғам мен мәдениеттегі орын алып жатқан өзгерістерге сай постмодернизм ерекшеліктерінің әдеби шығармаға да ықпал етуі заңды. Туыстас бағыттардың әдебиеттегі көріністерін қарастыру үшін бірнеше жазушының шығармалары талданып, мысалдар келтірілді.

Кілт сөздер: алеторика, хэппенинг, кездейсоқтық, ойыншы, философия, идея, тұлға, постадам.

Кіріспе. Постмодернизм пайда болғаннан бері әлемдік қоғамдық өмір мен мәдениетте философияның постклассикалық емес түрін сипаттау үшін де, өнердегі стильдер кешені үшін де қолданылып келеді. Постмодернизм өнер мен мәдениетке бірнеше ағым-бағыттарын енгізген ерекше құбылыс болып келді. Қазіргі таңда әлем мәдениетінде постмодернизмнен тараған ағым бағыттардың үлгісінде жазылған көптеген өнер туындылары әр өнер саласында өзіндік орнын алып тұр. Алеаторика мен хэппенинг те постмодернизмдегі тұлға көрінісін ашуға және дүние ахуалдарының адамға ерекше әсерінің ерекше парадигмалық үлгісіне айналып үлгерді.

Алеаторика (лат. *Alea* – сүйек; кездейсоқ) – кездейсоқтық принципі шығармашылық пен орындау процесінде негізгі қалыптастырушы қабырғасы ретінде жариялайтын қазіргі постмодернизмнің көркемдік бағыты. Алғашқыда музыкаға ерекше бағыт болып енген алеаторика кейіннен полистилистика мен полисемантикалық құбылыстар әсерінен өнердің әр саласында кездесе бастады. Алеаториканың ізінше келген көркемдік бағыт хэппенинг те постмодернизмдегі ықпалды бағыттардың біріне айналды. Хэппенинг – бұл заманауи өнердің синтетикалық түрі, онда жұртшылық пен суретшінің бірлескен шығармашылық процесі маңызды. Хэппенинг – бұл акционизмнің бір түрі. Яғни, оқиға ұйымдастырылғаннан гөрі кездейсоқ оқиға ретінде дамиды, бірақ іс-әрекетті ұйымдастырушылар оған рецепиентті де, кейіпкерді де, тіпті шығармадағы реквизиттерді де тартады. Алеаторика мен хэппенинг философиясы мен идеясы өнердің өзге салаларына да, оның ішінде әдебиетке де әсер етті. Өртүрлі өнер салаларына ықпал еткен алеаторика мен хэппенингтің әдебиеттегі көрініс табу ерекшеліктерін қарастыру пәнаралық зерттеу әдісін талап етеді.

Материалдар және әдістер. Постмодернизмдегі алеаторика бағытында да, хэппенинг бағытында да жазылған шығармалар, салынған суреттер, жалпы өнер туындылары осы күнге дейін қабылданып, өнер түрлерінің көркем үлгісіне айналып үлгерді. Постмодернизмдегі «постадам» ұғымы, адамдардың постадамға айналу парадигмасы постмодернизмнен тараған бағыттарда өз алдына ерекше ашыла түседі. Әдеби шығармадағы хэппенинг пен алеаторикаға тән ерекшеліктердің көрініс табуын қарастыру үшін ең алдымен пәнаралық зерттеулер жүргізілуі тиіс. Пәнаралық зерттеу жүргізу үшін жалпы алеаторика мен хэппенинг туралы жазылған құнды еңбектерге шолу жасалуы қажет. Осы негізде Ю.Б. Боровтің, С. Зонтагтың, А. Капроудың, Е. Уварованың, Т. Чередниченконың, А. Шниткениң ғылыми еңбектеріне шолу жасалып, алеаторика мен хэппенингтің философиясы мен өзінің бастапқы пайда болған өнер нысандарында көрініс табу ерекшеліктері қарастырылды.

Кездейсоқ оқиғалар мен аласпыран әлемдегі тулғалардың әдеби шығармадағы бейнесін ашуда Д. Амантайдың, Д. Жылқыбайдың, Ә. Рахаттың шығармаларына талдау әдісі жүргізілді.

Кездейсоқтың өнер туындыларына әртүрлі жағдайда кіреді, соған сәйкес автордың стиліне орай әртүрлі жағдайда көрініс табады. Өнер туындылары мен әдеби шығармалардағы алеаторика мен хэппенингтің көркемдік ерекшеліктерінің орын алуына қарай салыстыру әдісі пайдаланылды.

Өнертанушылардың алеаторика мен хэппенинг құрылымына берген ғылыми тұжырымдамалары қарастырылып, практика жүзіндегі көрінісі, әдеби шығармада кездесуі анықталып, көркемдік ерекшеліктері сараланды. Формалардың, оқиғалардың өзгермелілігін көздейтін, кездейсоқтыққа құралған оқиғалардан тұратын шығармалар талданды, нәтиже шығарылды.

Әдебиетке шолу. Постмодернизмнің көркемдік бағыттарының пайда болу кезеңінен бастап, дамуы, әдебиеттегі қолданысы туралы жазылған еңбектерді түгел шолып шығу мүмкін емес, десе де ғылыми-зерттеу мақаламызда бірқатар құнды еңбектерді талдап, саралап, қамтуға тырыстық. Ең алдымен, ағым-бағыттар ерекшеліктерін тереңдете қарастыру үшін Ю. Боровтің «Эстетика» атты еңбегіндегі

автор көзқарасы мен теориялық ақпараттар негізге алынды. Дж. Тоуз, Дж. Хаксли, А. Капроу, Дж. Хаксли, Дж. Шелли. т.б. бірқатар ғалымдардың еңбектері сараланып, әдеби шығармаларды талдап, дәйектемелер келтіру барысында қолданылды. Сонымен қатар, Д. Амантай, Д. Жылқыбай, А. Рахат сынды өзіндік жаңалығымен келген жазушылардың жаңашылдыққа толы шығармаларындағы алеаторика мен хэппенинг көріністері анықталып, дәйектелді.

Нәтижелер және талқылау. Ю.Б. Боровтің, С. Зонтагтың, А. Капроудың, Е. Уварованың, Т. Чередниченконың, А. Шниткениң ғылыми еңбектерімен, берген анықтамаларымен, көзқарастарымен танысу арқылы алеаторика мен хэппенингтің құрылымдық ерекшеліктері толықтай ашылды.

Алеаторика ХХ ғасырдың ірі композиторларының шығарманы орындау мен қабылдаудың жеделдігін арттыру мақсатында шығарманың мәтіні мен құрылымындағы кездейсоқтықтың элементіне мүмкіндік беретін шығарма әдісі ретінде қызығушылық тудырды. Бұл әдіс 1950 жылдары Авангардтың екінші толқынының шыңында пайда болды және дәстүрлі қалыптау жүйесін түбегейлі қайта құрумен және композицияның жаңа «кристалдану» принциптерін ашумен байланысты музыкалық өнер тарихындағы бетбұрысқа айналды.

Әдебиеттегі алеаторика көріністерін анықтау үшін, әрине, бастапқы пайда болған өнер түрі музыкадағы алеаторикаға берілген анықтамаларға сүйенеміз. Композицияның тұтастай немесе оның жеке элементтерінің контурларының белгісіздігі композицияның орындалуын едәуір жандандырады және экспрессивтіліктің жаңа құралдарын, сондай-ақ әр жағдайда әртүрлі формаларды іздеуге көмектеседі. Мәтіннің ұтқырлығы музыкантқа өзінің көркемдік талғамы мен тәжірибесіне сүйене отырып, шығарманың өзіндік түсіндірмесін ұсынуға мүмкіндік береді (<https://tarrabass.livejournal.com/89183.html>). Алеаториканың аталған ерекшеліктері музыка мен әдебиетте көрініс табу ерекшеліктерінің айырмашылықтары мен ұштасқан тұстары көрсетілді. Ғылым мен техниканың даму нәтижесінен пайда болған постмодернизмнің бұл бағыты жаңа өмір сүру ортасына енді бейімделіп келе жатқан жаңа адамның сұранысының нәтижесі. Техно-ғылым – бұл ғылым мен техниканың өзара әрекеттесуінің бір түрі, олардың табиғатқа және адамға әсері туралы сұрақтар әлі де зерттеулерді талап етеді. Ғылым философиясының әртүрлі мектептерінің өкілдері техно-ғылым нақты зерттеу іс-әрекетінің инновациялық технологияларды құру тәжірибесімен ажырамас байланысымен сипатталады деген пікірмен бөліседі. Фундаменталдылықты ол жаңа білімнің өсуімен салыстырады, бірақ сонымен бірге білім туралы жаңа түсінік пайда болады (Бахтиярова, Черникова, 2019).

Алеаторика суреткерді «қайырымсыз құрылымдар құрсауынан», «топтамалы техника интервалынан» құтқарады. Алайда суреткер басқа қиындық пен ноталық мәтінге қатысты орындаудың субъективті озбырлығына тап болады. Алеаторика бағыт ретінде жеке-дара көркемдік эксперименттер дәстүрін ұстанады: айталық, Малларме «Сәттілік кездейсоқтықты ешқашан жоймайды» (Удача никогда не упразднит случая, 1897) поэмасында шығармашылықтың алеаторлық қағидаларын қарастырады. Бұл ретте дадаистер мен сюрреалистер де композицияның кездейсоқ тәсілдерін пайдаланды (коллаждың тәсілдері мен машығы нақ осындай болды) (Борев, 2020: 309).

Кездейсоқ оқиғалар әлеміндегі бірбеткей тұлғалардың әрекеттерін көрсететін хэппенинг те алеаторикамен қатар дәрежеде өнер түрлеріне енген. Қойылымдар негізінде пайда болған хэппенингте орындау мен оқиғаның негізгі біріктіруші желісі – көрермен мен автор, жасаушы арасындағы қатынас. Қай жағдайда да көрермен сырттай бақылаушыдан туындының қалыптасуына әсер етіп, кері байланыс әсерін бастан кешіре отырып, авторға айналады. Қойылым да, оқиға да – интерактивті өнер түрлері. Импровизация мен кездейсоқтық өнімділік пен оқиғаларда маңызды рөл атқарады. Бірақ бұл жағдайда стихия мен алдын ала болжау мүмкін емес, өйткені қоғамның қатысуы арқасында іс-әрекеттің дамуы қозғалады.

Зонтагтың айтуынша, оқиғалардың байсалды және тәжірибелі аудиториясы көбінесе шоудың аяқталғанын немесе аяқталмағанын түсінбейді. «Әрбір нақты оқиғаның болжанбайтын ұзақтығы мен мазмұны – шығарманың әсерінің ажырамас бөлігі» (Зонтаг, 1997: 37).

Бірнеше ғылыми еңбектерді саралау нәтижесінде Д. Амантай, Д.Жылқыбай, Ө.Рахат шығармаларындағы алеаторика мен хэппенинг элементтерінің детальды түрде көрініс табу ерекшеліктері анықталды.

Ғылыми еңбектерге шолу жасау, алеаторика мен хэппенинг философиясын анықтап, әдеби шығармадағы көрінісін анықтау арқылы келесідей нәтижелер шығарылды:

- алеаторикадағы кездейсоқ әлемдегі ойыншы-кейіпкер тұлғасы мен автор импровизациясының ерекшеліктері анықталды;
- хэппенингтегі кездейсоқ құрылымдардың аласапыран әлеміндегі тұлға бейнесінің шығармадағы детальдық көріністері ашылды;
- әдеби шығармадағы постадам бейнесінің ашылуындағы айнала қоршаған әлем мен шығармадағы реквизиттердің кейіпкер өміріндегі өзгерістер мен кездейсоқ оқиғалардың орын алуына тигізетін әсері айқындалды;
- алеаторика мен хэппенингтің жалпы әдеби шығарма идеясының берілуі мен шығарма сюжетінің оқыс бұрылыстарын өзгертудегі орны көрсетілді.

Талдау. Алеаториканың өзіндік ерекшеліктеріне сүйенген, алеаториканың негізгі идеялары мен принциптері қолданылған әдеби шығармалар қазақ әдебиетінде де кездеседі. Оның үстіне, полисемантика, полистилистика әдебиетке енген заманда шығарманы толықтай алеаторикалық немесе хэппенинг бағытында жазылған шығарма деп қарамай, кез-келген бағытта жазылған шығармадан элементтерін, детальдық ерекшеліктерінің көрініс табуын кездестіреміз.

Дидар Амантайдың «Мен сізді сағынып жүрмін» атты повесінде төмендегідей жолдар кездеседі: «Мұхтар жұма күні атылып өлді. Ертеңіне, көкжиектен найзағайдай шашылған от зеңгір аспан төрінде аунаған жабағы бұлт сауырын көлденең қауып, сәуірдің суық жаңбыры Алматы шаһарын селіне ұзақ жуған шақта, шегендеп өрілген тас сораптың түбінен үңгіп жол тапқан жайсаң өңді жылғалар беймәлім жаққа жүрдек ағып жатқан.

Былтыр айырылысқанда, Мұхтар әуелі өкініп, кейін бәрібір сағынышына бой алдырып, түсінде көріп жүретін ғалиябануы нөсер шайып, қара қошқыл рең тартқан тоғыз қабатты үйдің екінші сынар дәлізіне жылап, суыт кірді» (Амантай, 2004: 112).

Біріншіден, бұл жолдарда «қайырымсыз құрылымдар» құрсауында жүрген жан-ның басындағы оқиғаларын және кейіпкердің ағыспен ілесіп ғана жүзіп келе жатқанына назарымыз ауады. Бұл оқиғалар шексіз көрінеді, сәтсіздіктер жойылмайды. Екіншіден, бұл повестің үйреншікті оқып үйренген шығармаларымыздан, құрылымы мүлдем бөлек. Постмодернизм өкілдері қалыптасқан конондар мен қалыптасқан құрылымдарды бұзушылар болғандықтан, бұндай қателердің болуы кешірімді жайт. Автор өзі жазған шығарма сөйлемдерінің стилистикалық жағынан үйлеспейтін тұстары бар екенін жақсы біледі. Осы шығармаға ұқсас кейбір әдеби шығармаларда алеаторика ерекше үлгіде кездеседі. ГФР-де беттері ауыстырылған кітаптар бірнеше рет шықты, ал Г. Хейт шығармаларында сөздердің де тұрақты орны жоқ. Джонсон кішкентай қорапшаға сиятын, жиырма жеті тараушадан тұратын «Бақытсыздар» (Несчастные, 1969) атты алеаторлық хикая тудырды. Бұл тараушаларды еркін тәртіппен орналастыра отырып, оқу ұсынылады (Борев, 2020:310). Мұндай ұстаным Джон Тоуз жазған баяндаудың деконструкциясына тікелей әкеледі: егер тіл шындықтың мағыналық кодификациясының негізгі формасы болса, онда кодтар жеке-дара бола алмайды (Тоews, 1987). Автор тілі барлығына түсінікті болу үшін адамдарға тәуелсіз өмір сүруі керек.

Алеаторикадағы полисемантизм, аяқсыз қалу, оның тұжырымдамасының бұрын іске асырылмаған перспективасының іске асырылуын түсінген сайын, шығарманың интерпретациясы оған автордан қабылдаушыға дейін қабылдау процесін динамикалы етеді. Шығармадағы түрлену, оқиғалардың оқыс өрістеуі «мақсатсыз» болып көрінеді. Алеаторлық шығарма мағыналық екіұштылықтың көркемдік-эстетикалық принциптеріне, көркем шығармаға мәтіндік және құрылымдық түсіндірулердің көптігіне, шығармашылық үрдіс нәтижесінің болжанбайтындығына сүйенеді. А. Шнитке «ештеңе дәл қайталана алмайды», – деп музыкадағы алеаторика идеясына пікір білдірген (Шнитке, 2001:22). Әдебиетте алеаториканың кездесуінде басты басшылыққа алынатын нәрсе – кездейсоқ ахуалдар, оқыс оқиға арнасының бұрылуы, кейіпкердің сәтсіздіктен қашуға талпынған «нәтижесіз әрекеттерінің» оқиға барысында кездесуі. Бұл мысалды Дж. Шелли көзқарасымен түсіндірер болсақ, «Гипермәтінде (шығармада) бәрі бірден пайда болады және бірдей өлшенеді. Бұл адам денесінен оның миы мықтырақ, жасушаларға таралған, мүмкіндіктерге толы, шешілмейтін түйіндерді шеше алады немесе оның күштілігі ағаштағы жүзім іспеттес. Жүзімі көп тал бүгілген кезде қабылданған шешімдер секілді тым күшті болады, бірақ ағаш құлап кетуі мүмкін екенін естен шығармаған жөн» (Shelly, 2018:17).

Мысалы, Әлішер Рахаттың «Қара мысықтың қожайыны» әңгімесіндегі мына жолдар алеаторикаға мысал бола алады: «Қожайын одан алдымен сәлемдесуді күткен, бірақ екеуінің көзі түйіскенде барып ойынан адасып қалды, өйткені бойжеткеннің жанары «алдымда адам тұр» деп тоқтаған жоқ. Қожайын осы қыздан үшінші рет байқады: алғаш пәтер кілтін бергенде, кейін екінші айдың төлемақысын алғанда да... Мына қыздың жанары кісіге тоқтамайды. Иен даладан көз қадайтын нәрсе таппай тұрған кісіше жанары сүзіп өтеді. Ештеңеге бөгелмейді де. Әйтпесе, Қожайын осы пәтердің алдына келгенде өзінің үстемдігін сезінер еді, әрі осы қыздың алдында тұрған барлық квартиранттар оның алдында именетін. Ал мына бойжеткен тұздай

көк көзімен көрмегендей сыңай танытады» (<https://zhasalash.kz/news/alisher-rahataqara-mysuqtyn-qozhajynu-5646.html>).

Бұл әңгімедегі техникалық мәселелермен келген қожайынның алдынан шыққан көккөзді қыздың көзқарасының шығарма желісін өзгертіп жіберуін оқырман күтпейді, өйткені кездейсоқтық әр шығармаға әртүрлі кіреді. «Адам не болып жатқанын түсінсе, ол болып жатқанды хаос деп санамайды», өйткені «хаос та, тәртіп те субъективті» демек, танымның шешуші факторы сананың дәрежесі болса, шығарма оған ықпал етеді (Чередниченко, 1999:350-351). Алеаторика да, хэппенинг те оқырман өмірінің, ортасының әсері негізінде пайда болған кездейсоқтықтарды көрсетеді. Дегенмен, идеяларында өзгешеліктер бар және идеяның жеткізілу жолдары екі түрлі.

Прозалық шығармаларда хэппенинг ерекшеліктерін кездейсоқ оқиғалардың іске асуынан кездестіре аламыз. Хэппенинг сонымен қатар стихия таңдамайды, санадағы көріністер де бейнеленуі мүмкін.

Оқиға әр қатысушының еркіндігін және объектілерді басқаруды тудырады. Барлық әрекеттер бұрын айтылған бағдарламаға сәйкес дамиды, онда импровизацияға үлкен мән беріледі, бұл санасыз себептерге әсер етеді.

Хэппенингтің «Аула» (Двор), «Туындылар» (Творения) (1958–1959) атты алғашқы қойылымдарының авторы – А. Капроу еді. Хэппенинг қойылымдары орындаушылардың жұмбақ, ал кейде логикаға қайшы әрекеттерін көздеп, қолданыста болған және күресіннен алынған заттардан тұратын, реквизиттің аса молдығымен сипатталады. Хэппенингке қатысушылар орындаушылардың жансыздығын, олардың біресе – жәшіктерге, біресе – шелектерге ұқсастығын әйгілейтін, адам айтқысыз әлем-жәлем костюмдер киеді. Мысалы, кейбір қойылымдар брезенттің астынан азаптана құтылуды көрсетеді. Осы ретте актерлердің жеке мінез-құлқына тән нәрсе – импровизация (Борев, 2020:310).

Дидар Амантайдың «Ібіліспен сүйісу» шығармасында: «Кенет оның сұңғыла бойы қауырсын құралпы жеңілдеп сала берді. Үсті-басына бейтаныс кемпір өрнек тоқи бастады. Өрмек ажалдың құлаштап лақтырған торы шығар. Айбақ-сайбақ тоқылған ау қалыңдай келе, қызғалдақтарға өзгерді. Талпақ танау қызғалдақтар тік көтеріліп, оны бүркей жапты да, шырмауық мойнын төмен сұғып, қойын-қонышына тарады, қарнын тесіп, шекке араласты, жан-жағын мүшелей отырып, түкпір-түкпірді жайлады. Келесі мезгіл Темірлан жуан тамырлы қызғалдақ болып жатты. Қызғалдақ қауырт бұзылып, тырбық шыршаның пормасына ауысты. Тырбық шырша тұс-тұсынан бұтақ жарып, шұғыл үлкейіп барып, құшаққа сыймас алып шынардың ауқымына тартты. Ол өзін алып шынар сезінді» – деген жолдар бар (Амантай, 2004:137). Күтпеген оқиғалар өзге әлем объектілері есебінен жүргізіліп, кейіпкер Капроудың «брезенттер астынан» шығуға талпынған кейіпкеріне ұқсап тұр. Аллан Капроу хэппенинг идеясының қалай келгені туралы сөз қозғағанда да объектілер мен кеңістіктің қатынасының маңызын айта кетеді. Капроу объективті сипатты галереяға енгізіп, кейін кеңістікті жаулайды, оқырман немесе көрермен оны энвайроменттің бір бөлігі ретінде қабылдайды. Капроу осы жаңашылдықтар негізінде мынадай тұжырым жасайды: «Содан бері менің басты техникалық міндетім барлық элементтерді біріктіру болды: қоршаған орта, құрылымдар, уақыт, кеңістік және адамдар» (Капроу, 1965:46-47).

Веналық экшнистер сияқты Лебел суретші «моральдық бұзушылық» жасап, ұжымдық тілектер мен үміттердің дирижері болуы керек деп есептеді (Уварова,2006:11). «Моральдық бұзушылық» тікелей постадам болмысының көрсеткіштерінің бірі. Дж. Хаксли постадам болмысын трансгуманизм ғылымымен тығыз байланыста қарастырып, өзінің «Трансгуманизм» мақаласында былай деп жазады: «бұл процесс біздің өз мүмкіндіктеріміз туралы хабардар болу жолында тұрған идеалдар мен институттарды жоюдан басталады және одан әрі адамның шынайы тағдырының нақты құрылысын бастау бағытында жалғасады» (Huxley,1957: 215).

Безендіруші-суретші көп жағдайда нақты кеңістік туралы түсінікті бұзып, ойын үшін таңдалған орынжайдың ішінде саналы түрде ұяшықтар, бөлімшелер жасайды. Хеппенингті қоюшылар «көрермен кеңістіктік бағдарланудың жаңа тәжірибесін жинақтайды» деп пайымдайды.

Досхан Жылқыбайдың «Квант» әңгімесі де хэппенингке айқын мысалы бола алады. Бір оқиғаның бір мезетте екі түрлі жалғасын тауып, екі түрлі өрбуінің өзі оқырманға акционизмнің үлгісін көрсеткендей болады. Адами факторлардың әсеріне сәйкес автор екі жағдайды да көрсеткенімен кез-келген адамның санасында мына жолды таңдар едім деген бір таңдау тұрары анық. Бірбеткей тұлғаның таңдауы немесе автор таңдауының нәтижесінде әңгіменің соңы шығармадағыдай аяқталып тұр, бірақ әр рецепиент өз түсінігі мен өз қалауының шеңберінде екінші кванттық сәуленің түскен тұсында бола алады. Мысалы: «Қастарының түйіскен жері мен мұрнының үсті әнтек әжімденді де: – Қой. Қызылымды киіп шыға берейін, – деп пиджагін қолына ұстаған күйі сыртқы есікке беттеді. Жол бойына шыға қалғанда екеуінің қол көтеруін күтпестен қызыл Toyota тоқтады. Баратын жерлері жақын болса да, көліктің жаңалығын ұнатқан Бекбол төрт жүз теңгеге келіскен. Артқы орындығына жайғасып, қозғалған көліктің жүрісін жүргізуші екіншіге ауыстырғанда барып Кәмилә баж ете қалды:

– Ойбай, ұмыттым. Кеше түнде сұр пиджагімнің қалтасына салып, дайындап қойған едім.

– Нені?

– Шпоргалка.

– Үйге кірсек кешігеміз. Уайымдамашы. Берілген парақтарды толтырып шықсаң жетеді емес пе?

– Тү-у-у, қиын болды...» – деген жолдар бар

(//https://adebiportal.kz/kz/news/view/doshan_zhilkibai_kvant__21862). Бұл кванттық сәуленің түскен бір тұсы. Екінші оқиғада:

« – ...Бек, қай пиджагімді кисем болады?

– Түнде сұрыңды дайындап жатыр ең.

Кәмилә тыжырына сұр пиджагін қолына алды.

– Киетін киімім жоқ.

– Артыңнан келеді ғой.

– Жазға дейін жүрем бе осылай, – деп буыны кеткендей мойнына асыла берді.

– Ками! Жылдам шығайық енді.

Жол бойына жақындағанда Бекболдың көзіне өтіп бара жатқан қызыл Toyota жылы ұшырады» – деген жолдарда екінші жағдай нәтижесі жалғасын табады (https://adebiportal.kz/kz/news/view/doshan_zhilkibai_kvant_21862).

Бұл жолдардан хэппенингке тән заттық әлем объектісінің де әсерін де көре аламыз. Жағдайдың кездейсоқтыққа әкеп соғуына өз кезегінде пиджактың әсері мол. Шығарма барысындағы оқиғалар «аяқсыз» әрі аяқталуы маңызсыз көрінеді. Сонымен қатар бұл мысалды зерттеуші Анри Пуссердің пікірі арқылы түсіндіруге болады. Ол автор жасаған тәртіп пен тыңдаушы қабылдаған тәртіп арасындағы айырмашылықты дәл сипаттады: «дәл осы жерде автор тарапынан ең абстрактілі конструкциялар қолданылған жерде, шығармадағы еркін ойындардың нәтижелерінде оқырманда оқиғаның соңын өздігінен іздеу сезімі пайда болады» деген тұжырым қалдырған [Pousseur, 1966:93]. Расында да бұл акционистік бағыттың ерекшеліктеріне сүйене отырып, шешімді оқырманға өз көзқарасымен аяқтауға мүмкіндік беріледі.

Хэппенинг алға тартқан әлем мен тұлға концепциясына құрылған. Яғни, тұлға өмір сүріп жатқан стихия, әлем кездейсоқ оқиғалар тізбегі, ал ондағы тұлға субъект ретінде толық еркіндікті сезінеді, бірақ айналып келгенде біртұтас әрекетке бағынады.

Қорытынды. Туыстас келетін хэппенинг пен алеаторика театрлық-көрермендік қойылым мен екі жақтың біріккен әрекетінің нәтижесінде орындаушылық процесіне ден қою, көрермендер мен тыңдармандардың алдында ашық көрсетілетін оқиға желісінен бастау алды. Сонымен қатар, импровизацияның шығармада көрініс табуы, шығармада кездесетін кездейсоқ оқиғалардың қосылуы жақындастырады.

Алеаторика мен хэппенингтің идеяларының әр түрлі өнер салаларындағы өнер туындыларында көрініс тауып үлгергендіктен, транспәнділік зерттеу әдісі арқылы талдаулар жасалып, нәтиже шығарылды. Әдеби шығармаларда алеаторика мен хэппенинг тұлғаның постадамға айналуын кездейсоқ оқиғалар кейіпкердің «ілесіп кетуі» арқылы көрініс табуы қарастырылды.

Қорыта айтсақ, автор мен қабылдаушы қатынасы негізінде қоғамдық-әлеуметтік өзгерістерге ұшыраған кейіпкер тұлғасының жан-жақты ашылуының әдеби шығармадағы көрінісіне аталған екі бағыттың ерекшеліктерінің әсері жеткілікті деңгейде деген тұжырым жасай аламыз.

Султанғалиева Р.Б.^а, Харисова Ж.Ж.

Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова

Орал, Казахстан

E-mail: R.Sultangalieva@mail.ru, zharkynay.kharisova@bk.ru

ORCID: 0000-0003-3125-3759, 0000-0002-6330-287X

Отражение персонажей в мире случайных событий в литературном произведении в соответствии с особенностями алеаторики и хэппенинг

Аннотация: Вступление постмодернизма в мировую культуру во второй половине 20 века оказало значительное влияние на многие сферы искусства. В результате разделения постмодернизма на различные направления выделение направления алеаторики и хэппенинг стало началом написания многих произведений. В статье приводится информация об особенностях алеаторики и хэппенинг в таких областях искусства, как драма, музыка, а также обсуждаются случаи проявления в литературе.

Алеаторика и хэппенинг как художественные направления в искусстве, происходящие в глазах зрителей и слушателей, имеют свою технику исполнения. В процессе выявления особенностей встречи алеаторики и хэппенинга в литературе обращается внимание на философскую сущность и идею этих направлений.

В статье раскрывается образ постчеловека в двух основных направлениях постмодернизма под влиянием окружающей среды, социальной ситуации, материального мира. Поскольку алеаторика основана на философском представлении о том, что жизнь управляется случайностью, автор пытается спасти главного героя от недобросовестных структур, но сталкивается с субъективным произволом, вызванным другими событиями. В хэппенинге постчеловек в мире, состоящем из серии случайных событий, подвергается свободолобивому образу, субъективно ощущающему полную свободу, но на самом деле подвластному судьбе. Есть также загадочные, нелогичные действия персонажей.

В большинстве новаторских произведений казахской литературы встречаются черты, характерные для алеаторики и хэппенинга. Учитывая, что искусство зависит от социальной стабильности общества, закономерно, что в соответствии с происходящими изменениями в обществе и культуре особенности постмодернизма влияют и на литературное произведение. Для рассмотрения проявлений родственных направлений в литературе были проанализированы произведения нескольких писателей, приведены примеры.

Ключевые слова: алеаторика, хэппенинг, случайность, игрок, философия, идея, личность, постчеловек, логика.

Sultangaliyeva R.B^{*}, Kharisova Zh.Zh.

*Makhambet Utemisov West Kazakhstan State University
Oral, Kazakhstan.*

E-mail: R.Sultangaliyeva@mail.ru, zharkynay.kharisova@bk.ru

ORCID: 0000-0003-3125-3759, 0000-0002-6330-287X

Reflection of characters in the world of random events in a literary work according to the features of aleatorics and happening

Abstract: The entry of postmodernism into world culture in the second half of the 20th century had a significant impact on many areas of art. As a result of the division of postmodernism into mutual directions, the separation of the aleatorics and happening directions became the beginning of writing many works. The article provides information about the features of aleatorics and happening in such areas of art as drama, music, and discusses cases of manifestation in literature.

Aleatorics and happening as artistic trends in art, occurring in the eyes of the audience and listeners, have their own technique of execution. In the process of identifying the features of the meeting of aleatorics and happening in the literature, attention is drawn to the philosophical essence and idea of these directions.

The article reveals the image of a posthuman in two main directions of postmodernism under the influence of the environment, social situation, and the material world. Since aleatoric is based on the philosophical notion that life is governed by chance, the author tries to save the protagonist from unscrupulous structures, but is faced with subjective arbitrariness caused by other events. In happening, the posthuman in a world consisting of a series of random events is exposed to a freedom-loving image that subjectively feels complete freedom, but in fact is subject to fate. There are also mysterious, illogical actions of the characters.

In most of the innovative works of Kazakh literature, there are features characteristic of aleatorics and happening. Considering that art depends on the social stability of society, it is natural that, in accordance with the ongoing changes in society and culture, the features of postmodernism also affect the literary work. To consider the manifestations of related trends in literature, the works of several writers were analyzed, examples were given.

Keywords: aleatorics, happening, chance, player, philosophy, idea, personality, posthuman, logic.

Информация об авторах:

Султангалиева Рита Бекжановна, ассоциированный профессор, к.ф.н., Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова;

Харисова Жаркынай Жадгеровна, магистр, Запaдно-Кaзахстанский университет имени М. Утемисова

Әдебиеттер:

- Амантай Д. Күзгі рандеву. Роман, повестер, әңгімелер. – Астана. Елорда, 2004. – 200 б. (қаз.)
- Бахтиярова Е.З., Черникова И.В. Адамзаттың даму стратегияларын концептуализациялау мәселесі // Томск мемлекеттік Философия университетінің хабаршысы. Әлеуметтану. Саясаттану. 2019. № 47 (орыс.)
- Борев Ю.Б. Эстетика. Оқулық. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020. – 408 бет. (қаз.)
- Еркін алеаторлық және қатаң нысаны. (1) [Электрондық ресурc]: (<https://tarrabass.livejournal.com/89183.html>) (орыс.)
- Жылқыбай Д. «Квант». [Электронды ресурc]: // https://adebiportal.kz/kz/news/view/doshan_zhilkibai_kvant_21862 (қаз.)
- Зонтаг С. Хэппенинг: Ессіз салыстыру өнері: 1960-70 жылдардың таңдаулы эсселері // С.Зонтаг: Мәскеу, 1997. 37-45 бб. (ағылш.)
- Капроу А. Мәлімдеме. – С: Оқиғалар. Суреттелген антология. Ред. М.Кирби. Н.Ю., 1965, б. 46-47. (ағылш.)
- Пуссер Х. жаңа музыкадағы тәртіп туралы сұрақ [Мәтін] // жаңа музыканың болашағы. 1966. № 5(1). 174 б. (ағылш.)
- Рахат Ә. «Қара мысықтың қожайыны». [Электронды ресурc]: // <https://zhasalash.kz/news/alisher-rahata-qara-mysyqtyn-qozhajyyny-5646.html> (қаз.)
- Тоуз Дж. лингвистикалық айналымнан кейінгі интеллектуалды тарих: мағынаның дербестігі және тәжірибенің жинақталмауы // американдық тарихи шолу. 1987. Vol. 92. P. 882. (ағылш.)
- Уварова Е. Көшелер мен стадион өнері / Э. Уварова // Мәдениет. – 2006. -№16. - 11 б. (орыс.)
- Хаксли Дж. Трансгуманизм / Дж. Хаксли // жаңа шарапқа арналған жаңа бөтелкелер. – Лондон: Chatto & Windus, 1957. – Б.13-17. 318 Б. (ағылш.)
- Чередниченко Т. Ресей 1990 жылдардағы ұрандар, рейтингтер, бейнелер: Мәдениет тарихының өзекті лексикасы [Мәтін]. Мәскеу: Жаңа әдеби шолу, 1999. 416 б. (орыс.)
- Шелли Дж. Стич стерва: Шелли Д. Стич стерва: жамылғы қыз. // http://web.mit.edu/m-i-t/articles/index_jackson.html (тапсыру күні-2018 жылғы 20 ақпан). (ағылш.)
- Шнитке А. Жазу әдісіндегі жаңа әдіс – статистикалық әдіс [Мәтін] // Альфред Шниткеге арналған. Шнитке орталығының коллекцияларынан. Мақалалар жинағы/ ред. Құраушы А.В.Богданова М.: А.Г.Шнитке атындағы Мәскеу мемлекеттік музыка институты, 2001. С. 18-22. (ағылш.)

Литература:

- Амантай Д. Осеннее рандеву. Романы, повесты, рассказы. - Астана. Элорд, 2004. - 200 с. (қаз.)
- Бахтиярова Е.З., Черникова И.В. Проблема концептуализации стратегий развития человечества // Вестник Томского государственного университета Философия. Социология. Политология. 2019. № 47 (рус.)
- Борев Ю. Б. Эстетика. Учебник. - Алматы: Общественный фонд «Национальное бюро переводов», 2020. - 408 стр. (каз.)
- Жылқыбай Д. «Квант». [Электронный ресурc]: // https://adebiportal.kz/ru/news/view/doshan_zhilkibai_kvant_21862 (каз.)
- Зонтаг С. Хэппенинг: Искусство безоглядных сопоставлений: Избранные эссе 1960-70-х годов // С. Зонтаг : Москва, 1997. С. 37-45. (англ.)
- Капроу А. Заявление. - В: События. Иллюстрированный антолог. Эд. М. Кирби. Н.Ю., 1965, с. 46–47. (англ.)
- Пуссер Х. Вопрос о порядке в новой музыке [Текст] // Перспективы новой музыки. 1966. № 5(1). 174 с. (англ.)

Рахат А. «Хозяин черной кошки». [Электронный ресурс]: //https://zhasalash.kz/news/alisher-rahata-qara-mysyqtyn-qozhajyny-5646.html (каз.)

Свободная алеаторика и строгая форма. (1) [Электронный ресурс]: https://tarrabass.livejournal.com/89183.html (рус.)

Тоуз Дж. Интеллектуальная история после лингвистического поворота: Автономия значения и несводимость опыта // American Historical Review. 1987. Vol. 92. P. 882(англ.)

Уварова Е. Искусство улиц и стадиона / Е. Уварова // Культура. - 2006. -№16. - с.11. (рус.)

Хаксли Дж. Трансгуманизм / Дж. Хаксли // Новые бутылки для нового вина. – Лондон : Chatto & Windus, 1957. – С. 13-17. 318 с. (англ.)

Чередниченко Т. Россия 1990-х в слоганах, рейтингах, имиджах: Актуальный лексикон истории культуры [Текст]. М.: Новое литературное обозрение, 1999. 416 с. (рус.)

Шелли Дж. Стич стерва: Шелли Д. Стич стерва: лоскутная девочка. //http://web.mit.edu/m-i-t/articles/index_jackson.html (дата передачи - 20 февраля 2018 года). (англ.)

Шнитке А. Новое в методике сочинения - статистический метод [Текст] // Альфреду Шнитке посвящается. Из собраний «Шнитке-центра». Сборник статей / ред. составитель А. В. Богданова М.: Московский государственный институт музыки имени А. Г. Шнитке, 2001. (англ.)

References:

Amantai D. (2004) Autumn rendezvous. Novels, novellas, short stories. - Astana. Elord. - 200 p. (in Kaz.)

Bakhtiyarova E.Z., Chernikova I.V. (2019) The problem of conceptualization of human development strategies // Bulletin of Tomsk State University Philosophy. Sociology. Political science. No. 47 (in Russ.)

Borev Yu. B. (2020) Aesthetics. Textbook. - Almaty: Public Fund «National Translation Bureau». - 408 p. (in Kaz.)

Cherednichenko T. (1999) Russia of the 1990s in slogans, ratings, images: Actual lexicon of cultural history [Text]. Moscow: New Literary Review. 416 p. (in Russ.)

Free aleatorics and strict form. (1) [Electronic resource]: https://tarrabass.livejournal.com/89183.html (in Russ.)

Huxley J. (1957) Transhumanism / J. Huxley // New Bottles for New Wine. – London : Chatto & Windus. – P. 13-17. 318 p. (in Eng.)

Kaprow A. A. (1965) Statement. – In: Happenings. An Illustrated Anthology. Ed. by M. Kirby. N. Y., p. 46-47. (in Eng.)

Pousseur H. (1966) The Question of Order in New Music [Text] // Perspectives of New Music. Nr 5(1). 174 p. (in Eng.)

Rahat A. «The owner of the black cat». [Electronic resource]: //https://zhasalash.kz/news/alisher-rahata-qara-mysyqtyn-qozhajyny-5646.html (in Kaz.)

Schnittke A. (2001) New in the methodology of composition - statistical method [Text] // Dedicated to Alfred Schnittke. From the collections of the Schnittke Center. Collection of articles / ed. compiled by A.V. Bogdanova M.: Moscow State Institute of Music named after A. G. Schnittke. pp. 18-22. (in Rus.)

Shelly J. (2018) Stitch bitch: Shelly D. Stitch bitch:the patchwork girl. //http://web.mit.edu/m-i-t/articles/index_jackson.html (transfer date-February 20, 2018). (in Eng.)

Sontag S. (1997) Happenings: The Art of reckless comparisons : Selected essays of the 1960s-70s // S. Sontag : Moscow. pp. 37-45. (in Eng.)

Toews J. (1987) Intellectual History after the Linguistic Turn : The Autonomy of Meaning and the Irreducibility of Experience // American Historical Review. Vol. 92. P. 882. (in Eng.)

Uvarova E. (2006) Art of streets and stadium / E. Uvarova // Culture. - No. 16. - p.11. (in Rus.)

Zhylykbaev D. «Quantum» [Electronic resource]: // https://adebiportal.kz/ru/news/view/doshan_zhilikbaev_kvant__21862 (in Kaz.)